

שימושים פרדיקטיביים בצורות המקור הנטוי "לקטל" בעברית של בית שני: בלשונה של מגילת אסתר ובלשון מגילות מדבר יהודה

א. "לקטל" במגילת אסתר

אחת התופעות התחביריות המעניינות בלשון מגילת אסתר היא הימצאותן של שרשרות צורות מקור נטוי צמוד למ"ד. צורות אלו יוצרות לכאורה משפטים ארוכים ומסורבלים המכילים רצף של משפטים משועבדים. דוגמה מעניינת נמצאת בפרק ח, פסוקים 10–13:

(א10) ויכתב בשם המלך אחשורש ויחתם בטבעת המלך (ב10) וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים. (11) אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נפשם להשמיד ולהרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבוז.¹ (12) ביום אחד בכל מדינות המלך אחשורש בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר. (13) פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים ולהיות היהודים עתודים ליום הזה להנקם מאיביהם.²

בפסוק 10 מופיע (בהתאם לסגנון הכתיבה המקראי) מבנה פרטקטי ובו שורה של משפטים עיקריים מחוברים ב"ו": "ויכתב... ויחתם... וישלח". לעומת זאת מ-10 ועד סוף 13 מופיעה שורה של צורות מקור, היוצרות מעין מבנה היפוטקטי מתמשך.

* מאמר זה הוא הרחבה של פרק מתוך עבודת הגמר לתואר מוסמך, עיונים בתחביר הפועל של מגילת אסתר, אשר נכתבה בהנחייתם של פרופ' אבי הורביץ ופרופ' שמואל פסברג. אני מודה לשניהם על עזרתם ועל עצותיהם, אשר ליזו את כתיבתה של העבודה. כמו כן אני מודה לפרופ' יאן יוסטן ולד"ר דנה טאובה על שקראו גרסה מוקדמת של עבודת זו והעירו עליה. 1. לטענת קימרון (1986, עמ' 74) הסדר הרגיל בלשון המקרא הוא: מקור – מושא. כך למשל "לעבד את האדמה" (בראשית ג 23). בעברית של קומראן נמצא בתפוצה רחבה יחסית את הסדר ההפוך (מושא – מקור). סדר זה, לטענתו של קימרון, הוא בהשפעת הארמית, אשר בה הוא נפוץ. לדוגמה, "ביתא דנה למבניה ואשרנא דנה לשכללה" (עזרא ה 9). יפרח (תשנ"ו, עמ' 278) מראה, כי סדר זה מופיע גם בלשוננו של בן סירא: "לא כל איש להביא אל הבית" (יא 29). הסדר מושא – מקור מופיע באסתר שלוש פעמים: כאן, בפסוק המקביל ג 13, ובפרק ח פס' 13, "פתשגן הכתב להנתן". 2. ראו גם אסתר א 22; ג 13–14; ט 22–21, 31.

כך מובן מבנה זה בפירושים המודרניים. למשל: "the king granted permission to the Jews in each and every city to assemble, to defend themselves, to destroy, slay and annihilate the force of any people or province attacking them".³

למעשה, לפי קריאה זו "וישלח [=פועל ראשי]... להנקם מאיביהם" הוא מבחינה תחבירית משפט ארוך אחד. באופן טבעי עולה השאלה, מה מהותה של תופעה זו? האם סגנונו האישי של כותב המגילה הוא שהניע אותו להעדיף משפטים היפוטקטיים על משפטים פרטקטיים? האם תופעה זו קשורה לגיבוב הלשוני המופיע גם בהיבטים לשוניים אחרים במגילה, כגון העובדה שהמחבר מונה לא רק רשימה ארוכה של שרים (א 14), אלא הוא מסכם גם את "שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך" (א 10)? או כגון החזרות המרובות על מילים: "אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל" (ב 6).⁴ והאם לאור נתונים אלו עדיין תקפה קביעתו של בנדויד, כי הכותב של מגילת אסתר קושר "את רוב משפטיו בתחביר תנ"כי (קרי: עברית של בית ראשון) להפליא"?⁵ סבורני כי יש לדחות את האפשרויות האחרונות הללו, שכן לא מצינו בעברית של בית ראשון מבנה תחבירי דומה; וגם אם מדובר בסגנון אישי מיוחד של כותב המגילה, עדיין קשה להניח כי לא עומד ברקעה של התופעה איזשהו מכניזם לשוני המושפע מהמציאות הלשונית שבה פועל הכותב. ובכך, מהו אותו מכניזם? כדי לענות על שאלה זו יש לבחון את שימושי המקור הנטוי צמוד הלמ"ד בלשון בית שני.

ב. "לקטל" בספרות בית שני

קרופט הסב את תשומת הלב לכך, שבלשון בית שני הולך ומתפשט השימוש הפרדיקטיבי (בעיקר ה"מודלי" לציון פקודה) בצורות המקור הנטוי צמוד הלמ"ד.⁶ כך למשל:

ועתה וְשַׁלַּח לִי אִישׁ חָכֵם לַעֲשׂוֹת בְּזֶהָב וּבְכֶסֶף וּבְנַחֲשֵׁת וּבְכַרְזֵל וּבְאַרְגָּוֹן וּכְרַמִּיל וּתְכַלֵּת וְיִדַע לַפְתַּח פְּתוּחִים עִם הַחֲכָמִים אֲשֶׁר עִמִּי בִיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר הֵכִין דָּוִד אָבִי. וְשַׁלַּח לִי עֲצֵי אֲרָזִים בְּרוּשִׁים וְאַלְגֹּמִים מֵהַלְבָּנוֹן כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי אֲשֶׁר עֲבָדֶיךָ יוֹדְעִים לַכְרוֹת עֲצֵי הַלְבָּנוֹן וְהֵנָּה עֲבָדֵי עִם

3. בוש 1996, עמ' 436. ובדרך דומה מתרגמים מור 1971, עמ' 76; פטון 1916, עמ' 273–274.

4. על התופעה הסגנונית של החזרות המרובות ראו וייס תשל"ו, עמ' 124–126.

5. ראו בנדויד תשכ"ז, עמ' 61.

6. ראו קרופט 1909, עמ' 24–25. השימוש הפרדיקטיבי בצורות המקור הנטוי מופיע בצורה ספורדית גם בלשון בית ראשון (ראו גזניס 1909, 114p; ז'ואון ומוראוקה 1996, 124p), אולם שימוש זה היה נדיר ביותר בתקופה זו, ואילו בלשון המקראית המאוחרת חלה בו עלייה ניכרת.

עבדיך. ולהכין לי עצים לרוב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא (דברי הימים ב 6-8).

הצירוף להכין לי בא בסופו של רצף ציוויים, שלח לי (6), ושלה לי (7), ולהכין לי (8), והוא נושא אותה משמעות של הוראה המגולמת בצורות הציווי.⁷ השימוש המודלי⁸ בצורת המקור הנטוי צמוד הלמ"ד לציון פקודה קיים, כפי שתואר במחקר, הן בלשון המקראית המאוחרת הן בלשון המגילות. עולה אפוא השאלה, מהו הקשר בין עובדה זו לבין רצף צורות המקור שאנו דנים בו?

ג. "לקטל" לציון פקודה בלשון המגילות

רמז לענייננו ניתן למצוא בלשון המגילות. היקרות מאלפת של תופעה זו נמצאת בלשון הסרכים. אם ניקח לדוגמה את פתיחתו של סרך היחד נמצא, שגם כאן מופיעה שרשרת ארוכה של צורות מקור נטוי צמוד למ"ד:⁹

ל... .. שים לחי? (... סר) כ היחד לדרוש
אל ?ב? (... ..). לעשות הטוב והישר לפניו כאשר

7. בעקבות קרופט הראה להי (1961, עמ' 142), כי שימוש זה מופיע גם בלשון מגילות ים המלח. עובדה זו תוארה גם בספר הדקדוק של קימרון (1986, §400.02) ובדיסרטציה של קסטרסון (1984, §7.2).

8. השימוש במושג מודליות איננו אחיד בספרות הבלשנית. התיאורים השונים כוללים במושג זה קשת רחבה של התייחסויות לפעולה או למצב המובעים במשפט (סקירה נרחבת על הגישות השונות ניתן למצוא במבוא לספרו של פלמר 1986). המשמעות העיקרית המיוחסת לתחום המודלי היא האי-ראליות, דהיינו הפעולה המובעת באמצעות הפועל קיימת בפוטנציאל אך עדיין לא התממשה. ממשמעות בסיסית זו נגזרים ניואנסים שונים, כגון רצון, השתוקקות, חובה, היתכנות, הוראה (וראו גם את דיונו של ליונס 1968, עמ' 307-311). קימרון טוען במאמרו על המודליות בלשון חז"ל (קימרון תשנ"א), כי בלשון חז"ל קיימת הבחנה בין שימוש מודלי בצורת "יקטל", ששלילתה היא "אל יקטל", לבין שימוש אינדיקטיבי בצורה זו, ששלילתה היא "לא יקטל". לטענתו לשון החוק מאופיינת בשימוש בצורות האינדיקטיביות הואיל ומנסח החוק רוצה לקבוע, כי החוק אכן יתקיים. דומני כי התפיסה של לשון החוק כמציינת עתיד אינדיקטיבי היא מתיחת יתר של מושג האינדיקטיביות. ניתן לומר כי בצורת "יקטל" קיימת בעברית הקלסית וכן בלשון חז"ל (כפי שהראה קימרון) הבחנה בין צורת האייוו (בלשון המקרא הקלסית העתיד המקוצר, ובלשון חז"ל "יקטל"), המביעה את רצונו הישיר של הדובר (=volitive; שלילת צורות אלו נעשית על ידי המילית אל) לבין צורת "יקטל" מודלית, אשר איננה מכילה את המשמעות הוולטיבית (שלילת צורה זו נעשית על ידי המילית לא). לשון החוק המנוסחת באופן כללי איננה מביעה אייוו, אולם מאידך גיסא אינה נושאת משמעות אינדיקטיבית כי אם מודלית. כך, למשל, בדיבר "לא תנאף" אין מסתרת ההנחה, שאכן לא יתרחש עוד ניואף בעולם, אלא שזוהי התכלית שאליה החוק שואף. מתוך ראייה זו אנו מכנים כאן את צורות המקור צורות מודליות לציון פקודה/הוראה.

9. ראו ליכט תשכ"ה, עמ' 59-62. ליכט דן שם בעמ' 35 בתופעה שהוא מכנה "שרשרות הלמדמים". לטענתו "בשאיפתם לקיצור לשוני מנצלים בעלי סרך היחד לעיתים קרובות למדי

צוה ביד מושה וביד כול עבדיו הנביאים ולא הוב כול
 אשר בחר ולשנאו את כול אשר מאס לרחוק מכול רע
 ולדבוק בכול מעשי טוב ולעשות אמת וצדקה ומשפט
 בארצ ולוא ללכת עוד בשרירות לב אשמה ועיני זנות
 לעשות כול רע ולהבי את כול הנדבים לעשות חוקי אל
 בבירת חסד (1QS 1:1–8).¹⁰

ניתן להבין רצף זה באחת משתי דרכים: האחת היא לומר כי לפנינו רצף היפוטקטי¹¹ של פסוקיות תכלית. אם מבינים זאת כך, ובהנחה שבחלקים החסרים בשורה הראשונה הופיע פועל ראשי, אזי ניתן לעשות פרפרזה על הכתוב ולקרוא אותו בדרך זו: [כול הנדבים הניגש]ים לחיי [נצח כס]רך היחד¹² כדי לדרוש... כדי לעשות... וגו'. כך פירש למשל ליכט: "שרשרות הלמ"דים הן אפוא מבנה תחבירי רופף שאינו זקוק למשפט ראשי מפורש, לפי המקובל על בעלי סרך היחד. הפועל הראשי יכול להיות מובלע משום שהוא מובן מאליו לקוראיו של סרך היחד".¹³ גם במהדורה של צ'רלסוורת' יש התייחסות דומה לתופעה זו:

The Preamble (1.1–1.15) contains infinitives which clarify the purpose of entering the covenant before God by means of the statutes in this copy of the *Rule of the Community*. The leading infinitives are translated "in order to" and those dependent on them as English participles, following the rule of Semitics that infinitives often carry the force of participles... By carefully crafting the Preamble, a string of purpose infinitive clauses, the author pointed to the purpose of the *Rule of the Community*.¹⁴

האפשרות האחרת, לאור הנאמר לעיל בעניין הצורות המודליות, היא לומר כי לפנינו רשימה של ציוויים קצרים המגדירים את חוקי הכת. מעין: "ל... .. שים לחי?ו?

- את האפשרות לנסח משפט בקצרה ובחריפות בעזרתו של שם הפועל". הסבר פסיכולינגוויסטי זה לוקה מבחינת הארת התופעה הלשונית.
10. שרשרת זו של צורות מקור ממשיכה עד שורה 15.
  11. למרות העובדה שלחלק מצורות המקור נוספת וי"ו בתחילתן (עובדה היוצרת מבנה פרטקטי) עדיין קיימות בין חיבור לחיבור שרשרות היפוטקטיות קצרות.
  12. ההשלמה לפי ליכט תשכ"ה.
  13. שם, עמ' 36. כך קורא גם בראונלי (1951), המתרגם "to seek good... to do what is good", ובעקבותיו גם מרטינו וטיגאלאר (1997, עמ' 70) אשר מתרגמים "in order to seek... in order to do what is good".
  14. ראו צ'רלסוורת' 1994, עמ' 7 הערה 3. לא ברורים לי די הצורך מהם השיקולים של המתרגמים לבחור במקום אחד תרגום באמצעות פסוקית תכלית ובמקום אחר תרגום באמצעות בינוני; מה גם שבמקומות מסוימים הבחנה זו נראית מלאכותית לגמרי.

<... סר>כ היחד: ידרשו (או דְרְשו) אל... יעשו הטוב והישר... ולא יסורו מחוקי אמתו ללכת ימין ושמאל".¹⁵

מהבחינה התחבירית ומהבחינה הסמנטית שתי האפשרויות תיתכנה. ננסה לבחון אפוא, האם ניתן למצוא חיזוק לאחת מן ההנחות מתוך בחינת הלשון עצמה. מנקודת המבט הדיאכרונית מתעניין הבלשן בהמרתם של דגמים תחביריים מורשים בדגמים חדשים.¹⁶ ובכן, חיזוק לדרך הפירוש של צורות אלו כצורות מודליות עצמאיות טמון בעובדה, כי בחלק מן הפסוקים המופיעים בסרך מהדהד נוסח חוק מקראי (שהיה בוודאי מוכר לבעלי הסרך). השוואת הנוסחים של החוק המקראי מכאן ושל הפסוק המופיע בסרך מכאן מעלה, כי באותם מקומות שצורה מודאלית מופיעה בהם בלשון החוק המקראי משתמשים בעלי הסרך בצורת המקור הנטוי. כך למשל:

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז 11).

ולא לסור מחוקי אמתו ללכת ימין ושמאל (IQS 1:15).¹⁷

ולוא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עינכם אשר אתם זונים אחריהם (במדבר טו 39).

ולוא ללכת עוד בשרירות לב ואשמה ועיני זנות (IQS 1:7).¹⁸

בדוגמאות שלעיל מוחלפת צורה אחת באחרת בתוך משפטים קרובים מאוד מבחינת תוכנם. אם מרחיבים את נקודת המבט, ניתן לראות כי חילוף זה קיים לא רק במקום שבו יש ציטוט מדויק, אלא גם במקום שבו יש דמיון מבחינת הדגם של המשפט.¹⁹ שרשרת הפקודות המתחילה בעמודה 5 של סרך היחד פותחת במילים "וזה הסרך לאנשי היחד..." (IQS 5:1ff). דגם זה מוכר מן החוק המקראי, אלא שבו משמשות הצורות "יקטל"/"וקטל" כצורות המביעות את הוראות החוק. כך למשל:

וידבר ה' אל משה לאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה היא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בה. ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמך אצל המזבח. ופשט את בגדיו ולבש בגדים

15. כך מבינים זאת קימרן (1986, §400.02) וקסטרסון (1984, §7.2.3). השימוש שאני עושה כאן בצורות "קטל" תואם לשימוש הרווח שלהן בלשון המקרא הקלסית כצורות המשמשות בלשון החוק.

16. אחת מהבחינות המתודולוגיות שהעלה הורביץ (תשל"ב) כדי לבחון את איחורה המובהק של תופעה לשונית היא העמדת השימוש החדש מול השימוש המקביל בלשון המקרא הקלסית.

17. ראו ליכט תשכ"ה, עמ' 62.

18. שם, עמ' 60.

19. על דמיון זה עמד כבר קסטרסון 1984, עמ' 247.

אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים. אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ויקרא ו 1-6).²⁰

בנקודה זו יש צורך להרחיב על הקשר שבין שתי דרכי הפירוש שהצענו לעיל. לכאורה יש כאן חוסר בהירות בנוגע לשאלה, האם מדובר בצורות משועבדות המשמשות כמשלים אדוורביאלי, או שמא בצורות מודליות המציינות הוראה/פקודה. הקשר בין צורות משועבדות לצורות מודליות איננו קשר מקרי. למעשה, בהקשרן של שתי משמעויות אלו מדויק יותר לדבר על מידות שונות של התנתקות מצורת פועל מפורשת. במונוגרפיה על המודליות דן פלמר בקשר שבין מודליות ושעבוד. למרות העובדה כי הקשר בין מודוס לבין משפט משועבד איננו מחוייב, הואיל ולעתים קרובות משמשות הצורות המודליות כצורות עצמאיות, עדיין, כפי שמראה פלמר, קיים בשפות רבות קשר בין צורות משועבדות (subjunctive) למודליות.²¹ קשר זה קיים, למשל, בעברית המודרנית בצורה "שיקטל". בעברית המודרנית מתנתקת צורת "שיקטל" פעמים רבות ממשפט המסגרת ומציינת צורה מודלית עצמאית, תוך שהיא גוררת עמה את סימן השעבוד ש-, המשמש כעין תחילת מודלית.²²

צורות המקור, המשמשות בשפות רבות בתפקיד משלים אדוורביאלי (ומתארות תכלית, תוצאה, משאלה וכו'), וככאלה הן משועבדות לפועל הראשי, משמשות במקביל גם לציון איסור והוראה.²³ כך למשל באיטלקית:

איסור – *non fumare* = אין לעשן! (inf.)

הוראה – *circolare* = לנוע! (inf.)

20. ראו למשל גם את שרשרת ההוראות בויקרא ו 13-16.
21. פלמר 1986, עמ' 131-136. וכן ליונס 1968, עמ' 311-313.
22. בדוגמה שלקמן, הלקוחה מתוך שיר ילדים, בולט הקשר בין שני התפקידים:
  1. לאסנת היה סוסון, סוסון אפור
  2. לאסנת היה כדור, כדור צהוב
 ממני היא ביקשה על הסוסון לשמור
 שתחזיק אותו טוב, שלא ילך לאיבוד
 כי הסוסון הזה שלי הכי חמוד
 כי הכדור הזה שלי הכי חמוד.
- (מתוך א' אסף ונ' הירש, "צעצועיה של אסנת", בתוך "חווה אלברשטיין בשירי ילדים: צעצועיה של אסנת" [שיר מס' 11], הוצאת CBS, 1967). בבית השני יש מעבר מדיבור עקף, שבו הצורה משמשת כחלק מפסוקית זיקה מפורשת – "כי אשמרו שלא יקפוץ לרחוב" – לדיבור ישיר, שבו הצורה משמשת כצורה מודלית עצמאית: "שתחזיק אותו טוב, שלא ילך לאיבוד". כאשר ישנו פועל ראשי שהפעלים חוזרים אליו, אזי אותה צורה משמשת כצורה משועבדת.
23. ראו פלמר 1986, עמ' 114. הדוגמאות שלהלן לקוחות משם; וכן ליונס 1968, עמ' 307.

שני השימושים הנ"ל (משלים אדוורביאלי; צורה מודלית עצמאית) הם, למעשה, שני קצוות של רצף הקשור במידת המפורשות של משפט המסגרת מחד ובמידת ההתנתקות של הצורות המשובעות והפיכתן לעצמאיות מאידך.

ד. שימוש עצמאי מפורש בצורת המקור

1. התנתקות ממשפט המסגרת

כפי שהזכרנו לעיל, אחד מן התנאים להפיכתה של צורת המקור לצורה עצמאית הוא השמטתו או היעדרו של פועל ראשי מפורש, אשר צורת המקור עשויה להשלימו. בדוגמה שהבאנו לעיל (1QS 1:1) תחילת העמוד פגומה, ולכן ניתן לטעון כי צורת "יקטל" המופיעה בשורה 11 פותחת למעשה שרשרת היפוטקטית חדשה:

וכול הנדבים לאמתו יביאו כול דעתם וכוחם
והונם ביחד אל לברר דעתם באמת חוקי אל וכוחם לתכן
כתם דרכיו...

וכן יש לפרש גם את תחילת הפסקה. ואולם בהמשך הטקסט אנו מוצאים היקרויות שבהן משמשות צורות המקור בעמדת ראש משפט מובהקת. הדוגמה המובהקת ביותר לשימוש בצורת המקור בעמדת ראש מופיעה במשפט "ואשר לוא להוכיח ולהתרובב עם אנשי השחת" (1QS 9:16).²⁴

כפי שטען ליכט אין דין מילת הזיקה ואשר כאן כדין מילת הזיקה אשר בפרשת העונשין שטעמה "איש אשר". לשיטתו באה מילית זו "כפתיחה סתמית וסתומה של כמה דינים ללא תפקיד מקשר וללא תפקיד ברור אחר".²⁵ וכפי שהוא מראה מקבילה היקרות זו להיקרויות נוספות שבהן מופיעה הצורה הפעלית "יקטל": "ואשר לא ישוב איש מאנשי היחד" (1QS 5:15); "ואשר לוא יוכל מהונם" (1QS 5:16). מלבד היקרות זו מופיעות בהמשך הסרך שרשראות נוספות אשר אינן מצריכות פועל ראשי:

אלה החוקים למשכיל להתהלכ במ עם כול חי לתכון עת ועת ולמשקל איש ואיש לעשות את רצון אל ככול הנגלה לעת בעת ולמוד את כול השכל הנמצא לפי העתים ואת חוק העת להבדיל ולשקול בני הצד? וק לפי רוחם ובבחיירי העת להחזיק על פי רצונו כאשר צוה ואיש כרוחו כן לעשות משפטו ואיש כבור כפיו לקרבו ולפי שכלו לקרבו... (1QS 9:12-16).²⁶

24. אמנם בתוך פסוקית משובעת, אולם בתוך הפסוקית עצמה עומדת הצורה כצורה עצמאית.

25. ליכט תשכ"ה, עמ' 36-37.

26. וראו גם עמודה 5 שורה 1 ואילך; עמודה 8 שורה 2 ואילך.

היעדרו של פועל ראשי בתחילת שרשרת צורות המקור שלעיל מראה לנו, כי שימושם הוא שימוש מודלי עצמאי.²⁷ תחילת הפסקה מאפיינת את המשכה כרשימה של צווים/הלכות שלפיהם יש לנהוג.

ניתן אמנם לטעון כי בפסקה האחרונה, למרות היעדרותו של פועל נוטה בתחילת הפסקה, עדיין משמשת הפתיחה "אלה החוקים למשכיל" כיחידת התייחסות, אשר רצף צורות המקור משועבד אליה. טענה זו נראית דחוקה יותר, שכן ייחודן של הדוגמאות האחרונות הוא בכך, שכאן קיים ניתוק של הצורות הללו ממשפט המסגרת. ניתוק הצורה ממשפט מסגרת משאיר אותה, כאמור, כצורה מודלית עצמאית.²⁸

2. יקטל/לקטל – חילוף חופשי

במקומות אחדים בלשון המגילות קיימים רצפים של הוראות שבהם משמשות בערבוביה צורות "לקטל", "יקטל".²⁹ דוגמה מעניינת נמצאת בטקסט כיתתי נוסף, ברית דמשק:

אם לא ישמרו לעשות כפרוש התורה לקץ הרשע ולהבדל
מבני השחת ולהנזר מהון הרשעה הטמא בנדר ובחרם
ובהון המקדש ולגזול³⁰ את עניי עמו להיות אלמ(נו)ת שללם
ואת יתומים ירצחו. ולהבדיל בין הטמא לטהור ולהודיע בין
הקודש לחול ולשמור את יום השבת כפרושה ואת המועדות
ואת יום התענית כמצא? באי הברית החדשה בארץ דמשק
להרים את הקדשים כפירושיהם לאהוב איש את אחיהו
כמהו ולהחזיק ביד עני ואביון וגר ולדרוש איש את שלום

27. בניגוד לשרשרת צורות המקור הקודמת (1.1–1.15) מתורגמות, ובצדק, צורות המקור הללו במהדורת צ'רלסוורת' (1994) כצורות מודליות עצמאיות: "These are the statutes, by which the Master shall walk with every living being... He shall do God's will... he shall learn" shall learn לבראונלי (1951), המתרגם גם כאן "to do God's will... and to study all the wisdom".

28. יש לשים לב כי בדוגמה "ואשר לוא להוכיח" צורת המקור אינה מתפקדת כמציינת פקודה. וראו על כך בהמשך דיוננו להלן.

29. בשלב זה איני יכול להצביע במקומות שבהם מתבצעים חילופים אלו על עיקרון מסדר כלשהו, ולכן אני נאלץ לתאר זאת כחילוף חופשי. יש לציין גם כי החילוף "לקטל"/"יקטל" קיים במספר מקומות בפרגמנטים שונים של אותו הטקסט. ולכן ניתן לומר, כי קיימת רמה כלשהי של טשטוש קטגוריאלי בין שתי הצורות, הנובעת מן העובדה, שבתמונת מצב סינכרונית זו משמשות הן הצורות המורשות (יקטל) הן הצורות החדשות (לקטל) באותה משבצת פרדיגמטית.

30. כאן השימוש בצורת המקור אינו במשמעות של הוראה, וראו על כך בהמשך דברינו (סעיף ה 2).

אחיהו ולא ימעל איש בשאר בשרו להזיר מן הזונות
 כמשפט להוכיח איש את אחיהו כמצוה ולא לנטור
 מיום ליום ולהבדל מכל הטמאות כמשפטם ולא ישקץ
 איש את רוח קדשיו כאשר הבדיל אל להם (CD-A 6:14 – 7:11).

לכאורה ניתן לטעון, כי צורות המקור הנטוי בתחילת הפסקה חוזרות כולן אל הפועל ישמרו, העומד בראשיתה. אולם בדיקה זהירה מראה כי פירוש זה אינו עומד בהמשך הפסקה, וזאת משום שיש היגיון בשמירת עשיית פירוש התורה, ההיבדלות מבני השחת וההינזרות מהון הרשעה הטמא, אך אין היגיון בשמירת הגזל של עניי עמו. בחינת רצף הפעלים בהמשך מעלה, כי אפשר לפרש גם את יתר הצורות (למעט לעשות בתחילת הפסקה) כצורות מודליות עצמאיות. ניתן לראות כיצד מתחלפות הצורות בתוך השרשרת:

ולהבדל... ולהנזר... (ולגזול... ירצחו...) ולהבדיל... ולהודיע... ולשמור...
 להרים... לאהוב... ולהחזיק... ולדרוש... ולא ימעל... להזיר... להוכיח... ולא
 לנטור... ולהבדל... ולא ישקץ.³¹

ה. התרחבות השימוש בצורות המקור מעבר ללשון ההוראה

כפי שהראה קימרון, בצד צורות המקור המודליות המופיעות במגילה קיים גם שימוש, נפוץ פחות, של צורות אלו בתפקיד שהוא מכנה עתיד אינדיקטיבי. הוא מביא דוגמה זו:

כי ביד אביונים תסגיר [אן]יבי כול הארצות וכיד כורעי עפר להשפיל גיבורי
 עמים להשיב גמול רשעים בראש אש[מתם] ולהצדיק משפט אמתכה בכול
 בני איש ולעשות לכה שם עולם בעם המלחמות ולהתגדל ולהתקדש לעיני
 שאר הגוים (IQM 11:13–15).³²

31. דוגמה נוספת לחילוף מסוג זה ניתן למצוא ב-QS 3:7–11. ראו גם את שרשרת ההוראות ב-QS 9:22–26. קסטרסון (1984, עמ' 231–233) מפרש צורות אלו מבחינה תחבירית כמשמשות בתפקיד של נושא דקדוקי. הוא מושה אותן לשרשרת המופיעה ב-QS 4:2–3. הפירוש הנ"ל נכון בכל הנוגע לעמודה 4, שבה באמת מתחלפות צורות המקור בצורות שמניות: "ורוח ענוה ואורך אפים ורוב רחמים", אולם בעמודה 9 אין זה כך. פתיחת השרשרת "ואלה תכוני הדרך למשכיל בעיתים האלה לאהבתו עם שנאתו שנאת עולם עם אנשי שחת ברוח הסתר" היא פרפרזה על קהלת ט 6 "גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש", שלאחריו מתחילה שרשרת הוראות. הראיה כי מדובר כאן בצורות פרדיקטיביות היא החילופים "לקטל"/"יקטל" בהמשך. קריאה מוטעית זו מביאה אותו בהמשך (עמ' 233) לתרגם צורות אלו כצורות שמניות, ולא היא.
32. קימרון 1986, § 400.02.

בדומה לדיון לעיל ניתן גם כאן לשאול, האם מדובר בצורות מקור המשמשות כמשלים אדורביאלי? נראה כי ממשמעותם של הפעלים ניתן לשער כי צורות אלו עצמאיות. אם אכן צורות המקור אינן תלויות בפועל תסגיר, עולה השאלה, מה תפקידן?

קימרון טוען, ובצדק, כי צורות המקור אינן משמשות כאן כצורות המביעות הוראה/פקודה. אולם האם אלו צורות אינדיקטיביות, או שמא יש להבין בדרך אחרת? לשם הבנת השימושים שאינם לציון פקודה יש לפרוש תחילה את הממצא ולבחון את אופיו. סקירת הדוגמאות שמונים קימרון וקסטרסון³³ וכן דוגמאות נוספות מעלה תמונה זו:

1. שימוש בצורות המקור להבעת עתיד פרדיקטיבי (predictive)

כפי שהערנו לעיל בהערה 8, גם במקרים אלו אין צורך להפקיע את השימוש בצורות אלו מן התחום המודלי. למעשה מתרחשת כאן תזוזה מן השימוש המובהק כלשון הוראה, הנמצא בתוך התחום המודלי, אל שימוש נוסף אשר נמצא אף הוא בתוך תחום זה, והוא הבעת העתיד הפרדיקטיבי. הקשר בין צורות מודליות לבין עתיד פרדיקטיבי הוא תופעה ידועה ונפוצה בלשונות רבות.³⁴ לטענת ליונס, "Futurity is never a purely temporal concept; it necessarily includes an element of prediction or some related modal notion" וכן:

What is conventionally regarded as a future tense... is rarely, if ever, used solely for making statements or predictions, or posing or asking factual questions, about the future. It is also used in a wider or narrower range of non factive utterances involving supposition, inference, wish intention and desire.³⁵

בתפקיד העתיד הפרדיקטיבי ניתן להכליל את הדוגמה שהבאנו לעיל ממגילת המלחמה, וכן את הדוגמאות שלהלן:

ואתם התחזקו ואל תיראום (...> המה לתהו ולבהו תשוקתם ומשענתם בלוא ה...> ו?ל?וא (...> ישראל כול הו?י?ה ונהיה ו...> ה...> ל ככול נהיי עולמים היום מועדו ולהכניע ולהשפיל שר ממשלת רשעה וישלח עזר עו?ל?מיים לגורל <פ>?ד?ותו בגבורת מלאך האדיר למשרת? (...>? מיכאל

33. ראו קסטרסון 1984, §7.2.3.

34. ראו את דיונו של פלמר (1986, עמ' 216–218) על הקשר שבין הבעת מודליות לבין הבעת העתיד. וראו גם ליונס 1968, עמ' 309–311.

35. ליונס 1977, עמ' 677, 816.

באור עולמים להאיר בשמחה ברית ישראל של? וברכה לגורל אל להרים
באלים משרת מיכאל וממשלת ישראל ככול בשר (IQM 17:4-8).³⁶

2. שימוש בצורות המקור להבעת הווה הרגלי (*habitual present*)
גם ההווה ההרגלי או הכללי שייך לתחום המודלי. השימוש בהווה ההרגלי אינו
מציג את הפעולה ככזו שאכן התרחשה או מתרחשת, אלא ככזו שעשויה להתרחש.
כך ההצהרה שבפסוק "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר
אחד" (בראשית ב 24) איננה גורסת כי הפעולה אכן מתרחשת עתה, אלא מתארת את
הפעולות המובעות בפעלים שבצורות "יקטל", "וקטל" ככאלה שיייתכנו. הרכיב
הסמנטי של [+היתכנות] הוא רכיב השייך למודוס האי-ראלי (irrealis), ולכן יש
לראות גם בשימוש זה שימוש מודלי.
בדוגמה שהבאנו לעיל מתוך ברית דמשק (CD-A 6:14 – 7:11) מופיעה שרשרת
צורות מקור המביעות פקודה. אולם בתוך הרצף מצויות שתי צורות אשר יש לפרשן
בדרך שונה:

1. ...אם לא ישמרו לעשות כפרוש התורה לקץ הרשע ולהבדל
מבני השחת ולהנזר מהון הרשעה הטמא בנדר ובחרם
ובהון המקדש ולגזול את עניי עמו להיות אלמ(נו)ת שללם
ואת יתומים ירצחו. ולהבדיל...

שני הפעלים המסומנים אינם מתאימים להיות פועלי הוראה, שכן תוכנם מביע
פעולות שליליות. בשל תוכן זה יש, ככל הנראה, לראות בבני השחת או בהון
הרשעה את נושאם של הפעלים הללו. אם פירוש זה נכון, אזי יש לפרש את לגזול,
ירצחו כצורות המביעות הווה הרגלי. בתרגום לעברית מודרנית היינו משתמשים
במקרה זה בכינוי: (כי הם) גוזלים את עניי עמו... ואת יתומים הם רוצחים.
לשון המקרא הקלסית במקרים דומים משתמשת בצורת "יקטל":³⁷

מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: ושחד לא תקח כי
השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים (שמות כג 8-9).
לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים
ויסלף דברי צדיקים (דברים טז 19).

וראו גם דוגמאות 2 ו-3:

2. ואתה אל? נ(ורא) בכבוד מלכותה ועדת קדושיכה בתוכנו לעזר עולמי(ם)
...נו? בו? למלכים לעג וקלס לגבו? ר?ים? כיא קדוש אדוני ומלך הכבוד אתנו

36. וראו גם IQM 2:2-4; IQSa 1:4-5; IQS 3:24; CD-A 7:9-10; CD-B 19:5-6; IQH 7:30-31; וייתכן כי בדרך זו יש לפרש גם את IQM 3:4-6; IQM 3:8-9 אם אנו מפרשים את צורות
המקור כמציינות את תוכן הטקסט, שייכתב על חצוצרות בני אור.

37. ראו ז'ואן ומוראוקה 1996, §113; גזניוס 1909, §107g.

עם קדושים גב(..) צבא מלאכים בפקודינו וגבור המל?ח?מה) בעדתנו וצבא רוחיו עם צעדינו ופרשי?נ(ר כ)ע?ננים וכעבי ?ט?ל לכסות ארץ וכזרם ריבבים להשקות משפט לכול צאצאיה (IQM 12:7-10).

שני המשפטים האחרונים הם משפטי השוואה הפותחים בכ"ף הדמיון. יוסטן (1996), אשר דן בגלגוליו השונים של מבנה זה בעברית המקראית, מראה כי גם במקרה זה השימוש הנפוץ בלשון המקרא הקלסית הוא בצורת "יקטל", בין שצורה זו מופיעה במבנה "כאשר יקטל.." ³⁸ – "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מיסרך" (דברים ח 5); "וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדברים" (דברים א 44) – ובין שהיא מופיעה במבנה אסינרטי הדומה למבנה המופיע במגילה: "כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן אדני ה' יצמיח צדקה" (ישעיהו סא 11).

3. ועל השלט השני יכתובו: (03) זיקי דם להפיל חללים באף אל. ועל הזרק השלישי יכתובו: שלהובת חרב אוכלת חללי און במשפט אל. (04) כול אלה יטילו שבע פעמים ושבו למעמדם (IQM 6:2-4).

אם צורת המקור בשורה 3 אכן מקבילה לצורת הבינוני בהמשך השורה, כפי שמציע קימרן, ³⁹ אזי יש כאן היקרות נוספת של שימוש זה. ⁴⁰

3. שימוש בצורות המקור להבעת פעולה איטרטיבית בעבר (iterative) גם השימוש האיטרטיבי בעבר עשוי להיכלל בתוך התחום המודלי. במקרה זה נראה לכתחילה כי הקשר בין מודליות לבין פעולה בעבר מסובך יותר לתיאור, שכן מבע מודלי מתייחס באופן רגיל לעתיד, בעוד שפעולה המתרחשת בתחום העבר אינה מקושרת באופן מָידי למודליות. ⁴¹ אולם בשפות רבות קיים בצורות מודליות מובהקות גם תת-תפקיד המביע איטרטיביות בעבר. ⁴² קשר זה עשוי להיות מוסבר

38. מבנה 1 אצל יוסטן 1996, עמ' 228.

39. קימרן 1986, § 400.02.

40. היקרות נוספת נמצאת בספר בן סירא: "כלי יוצר לבער כבשן" (בן סירא כו 5).

41. ליונס (1968) מראה כי אף על פי שהמודליות קשורה על פי רוב לעתיד אין זה קשר חד-חד-ערכי, שכן משמעות מודלית עשויה להיות משויכת גם לזמן הווה ולזמן עבר.

42. עיקרון זה קיבל תשומת לב לא מועטה במחקר הטיפולוגי. ראו למשל לזר 1975 ומונסלנד 1984, ובהקשר של מערכת הפועל המקראית יוסטן 1992. קשר זה קיים גם בעברית המודרנית במבנה "היה + בינוני", המשמש הן להבעת משמעות מודלית [+רצון] הן להבעת מודוס האיראלייות, כגון "מילא שהחתול לא היה לעולם מבזה את עצמו בצורת התקשורת הבויה המכונה שיר, אלא שאם כבר הוא היה עושה כזה דבר, דוגמה, אם היו מכריחים אותו, הרי שמותר לציין שהיה ודאי יוצא לו מהפה משהו שנון ומפעים" (מתוך העיתון כל העיר, 14.3.2003, עמ' 79). מאידך גיסא משמש מבנה זה גם להבעת האיטרטיביות בעבר, כגון "וידמינו להם שהמדובר במרק מהביל, כמו שסבתא הייתה מכינה עוד בצנעא הרחוקה" (שם, שם).

כך שפעולה איטרטיבית בעבר היא המקבילה בזמן עבר של ההווה ההרגלי. כלומר, פעולה זו אינה מתוארת ככזו שאכן התרחשה, אלא כנוהג או הרגל. בלשון המקרא הקלסית המשמעות הזו מופיעה בצורות "יקטל", "וקטל".⁴³ באחרונה הראה יוסטן כי שימוש זה, אשר הוא אחד המאפיינים של צורות "יקטל"/"וקטל" בעברית של בית ראשון, אינו קיים עוד בלשון בית שני בצורה "וקטל",⁴⁴ ובמקומו משמשים "יקטל" והבינוני.⁴⁵ דוגמאות לשימוש זה בלשון בית ראשון:

וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים והאבן גדולה על פי הבאר (בראשית כט 2). ולפי העלת הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל. על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו (במדבר ט 17–18).

ובלשון המגילות:

וברכו שם כולם את אל ישראל ורוממו שמו ביחד שמחה וענו ואמרו: ברוך אל ישראל השומר חסד לבריתו ותעודות ישועה לעם פדותו ויקרא כושלים ל... פ) לא וקהל גויים אסף לכלה אין שארית ולהרים במשפט לב נמס ולפתוח פה לנאלמים לרנן בגבורות... רפות ללמד מלחמה (1QM 14:5–6).

בפסקה זו מזכירים האנשים את נפלאות האל. השימוש בצורת "ויקטל" (ויקרא) ובצורת "קטל" (אסף) ממקם את מסגרת הזמן בעבר, ולכן יש לפרש את צורות המקור התוכפות לה כצורות המביעות עבר. בניגוד לויקרא ולאסף, המציינים פעולה נקודתית, מציינות צורות המקור בהמשך פעולה איטרטיבית, שכן כנראה אין הכוונה במשפט זה, שאלוהים "הרים לב נמס במשפט" או "פתח פה לנאלמים" באופן חד-פעמי, אלא כמציאות מתמשכת.

שימוש דומה לזה ניתן למצוא, אולי, גם בדברי הימים א י 13: "וימת שאול במעלו אשר מעל בה' על דבר ה' אשר לא שמר וגם לשאול באוב".⁴⁶

43. ראו גוניוס 1909, 107e§; ז'ואן ומוראוקה 1986, 113e§; יוסטן 1992.

44. משמעות זו של צורת "יקטל" בלשון בית שני מתועדת היטב בספרי הדקדוק. ראו למשל ז'ואן ומוראוקה 1996, 113e§; גוניוס 1909, 107e§.

45. ראו יוסטן 2002. תפיסתו העקרונית של יוסטן הרואה בצורה "וקטל" צורה דקדוקית מובחנת המקבילה לצורה "x יקטל" מובאת במאמרו "Biblical Hebrew *weqatal* and Syriac *hwā* expressing repetition in the past" (יוסטן 1992). במאמר זה מעלה יוסטן את הטענה, כי השימוש הבסיסי של "וקטל" הוא שימוש מודלי, כאשר בהקשרים קונטקסטואליים שונים עשויה משמעות בסיסית זו לסמן פעולה איטרטיבית בעבר (כפי שקורה באנגלית ובסורית).

46. אני מודה ליאן יוסטן על שהפנה את תשומת לבי להיקרות זו. ה-BHS מציעים להשמיט את לדרוש, אשר מופיע בסוף הפסוק, "וגם לשאול באוב לדרוש", על סמך תרגום השבעים

הואיל ומצאנו בקטגוריה זו רק דוגמה אחת בלשון המגילות ואחת נוספת בדברי הימים, מן הראוי לסייג את הממצא. ניתן לומר כי ייתכן ששימוש זה היה קיים בתקופה זו, ואם אכן כך הדבר אין בו תמה, שכן הזיקה בין צורות מודליות לצורות המביעות פעולה איטרטיבית בעבר היא זיקה אפשרית הן בשל העובדה שתופעה זו מתועדת בלשונות רבות הן בשל העובדה כי היא מתועדת אף בעברית המקראית בצורות "x יקטל", "וקטל".⁴⁷ אולם, אם אכן התרחש המעבר הזה אף בצורות המקור – הדבר מצריך עיון נוסף.

4. שימוש בצורת המקור להבעת פוטנציאל

צורת המקור הנטוי עשויה להופיע גם כמצינת פעולה פוטנציאלית: "והוסיפו הכהנים והלוויים ואמר ארור בגלולי לבו לעבור" (IQS 2:11).

משפט זה הוא משפט זיקה אסינדטי: "ארור (האיש אשר) יעבור בגלולי לבו". הבעת הפוטנציאל אף היא חלק מן התחום המודלי, ושייכת למשפטי תנאי בטל. פלמר טוען כי "Both types of unreal conditions (improbable and unknown) indicate a negative attitude to the proposition"⁴⁸.

בקללה הנאמרת כאן לא מופיעה מילית התנאי אם, אולם מקופלת בה ההנחה כי הקללה תופעל אם האדם יעבור על הנאמר בה. שימוש זה אינו כלול במסגרת זמן כלשהי, אלא מביע מודוס המתייחס לפוטנציאל שבפעולה.

גם במקרה זה השימוש המקביל בעברית המקראית הקלטית הוא בצורת "יקטל":

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש (דברים כו 15).
כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ה' יסור לבו (ירמיהו יז 5).⁴⁹

והפשיטתא. פרשנים מודרניים מציעים אף הם להשמיט מילה זו בטענה, כי יש כאן דיטוגרפיה עם הפסוק בהמשך "ולא דרש". ראה למשל בראון 1986, עמ' 151. אף שבספר שמואל מסופר רק על פגישה אחת של שאול עם בעלת האוב אין זה מן הנמנע, כי בעל דברי הימים מנסה לייחס לו ביקורים חוזרים ונשנים. יש להזכיר כאן את השימוש החריג המופיע בדברי הימים ב לו 19: "וישרפו את בית האלהים וינתצו את חומת ירושלם וכל ארמונותיה שרפו באש וכל כלי מחמדיה להשחית". היקרות זו קשה, שכן כאן מופיעה צורת המקור לכאורה כמקבילה לצורות העבר הנרטיבי (ויקטל, קטל), אולם בנוסח יווני של הטקסט מופיעה כאן גרסה שונה: במקום "וכל כלי" מתורגם "ויכלו כל", כלומר במקרה זה נתפסת צורת המקור כמשלים אדוורביאלית, לא כצורה עצמאית (ראו *BHS* על האתר).

47. ראו לעיל הערה 41.

48. ראו פלמר 1986, עמ' 191–199. הציטוט מעמ' 191.

49. השימוש בבינוני במקרים אלו אינו שייך לענייננו כאן, שכן בכל המקרים שבהם הוא מופיע – למשל "ארור מקלה אביו ואמו... ארור מסיג גבול רעהו... ארור משגה עור בדרך" וגו' (דברים כו 16–25) – הוא איננו פרדיקטיבי אלא שמני. מבנה זה דומה ל"ארור כנען" (בראשית ט 25).

5. שימוש בצורות המקור במשפטי תנאי צורות המקור "לקטל" עשויות לשמש גם במשפטי תנאי. אלוולדה הסב את תשומת הלב לעובדה, שבעברית של בית שני נוצרים מבנים חדשים של משפטי תנאי שבהם משמשות צורות המקור הן ברישה שלהם הן בסיפה.⁵⁰

א. צורת מקור ברישה של פסוקית התנאי

(ע)ל שבועת האשה אשר אמר לאי)שה להניא את שבועתה אל
יניא איש שבועה אשר ל?א? (י)דענה (>..)ם להקים היא ואם להניא
אם לעבור ברית הוא יניאה ואל יקימנה (CD-A 16:10-12).

השימוש בצורת המקור כאן מקביל לשימוש בצורת "יקטל" בעברית המקרא הקלסית לציון היתכנות בעתיד,⁵¹ כגון "ואם יחינו נחיה" (מלכים ב ז 4).

ב. צורת מקור בסיפה של פסוקית התנאי

עמל עשיר לקבל הון ואם ינוח לקבל תענוג (בן סירא לד 3).
היקרות זו עשויה להיות מובנת בשני פנים, שכן אם משווים לתחילת הפסוק ניתן לומר, כי כשם שמטרת עמלו של העשיר היא קבלת הון כך מטרת מנוחתו היא קבלת תענוג. אולם אם משווים פסוק זה אל שני הפסוקים הסמוכים לו ואשר משלמים אותו, "יגע עני לחסר ביתו ואם ינוח יהיה צריך. עמל עני לחסר כחו ואם ינוח לא נחה לו" (שם, 4-5), ניתן לראות כי צורת המקור עומדת במקביל לצורות הפועליות יהיה, נחה. גם במקרה זה מחליפה צורת המקור את צורות "יקטל", "וקטל" הקלסיות.⁵²

ו. רמזים להיווצרותן של פרדיגמות חדשות

1. לקטל + כינוי גוף

בארבעה מקרים מופיעות בלשון המגילות צורות מקור נטוי ולאחריהן כינויי גוף:

ואיש ברבים ילכ רכיל לשלח הואה מאתם ולוא ישוב עוד (IQS 7:16-17).

כל אדם אשר יחרים אדם מאדם בחוקי הגוים להמית הוא (CD-A 9:1).

(ע)ל שבועת האשה אשר אמר לאי)שה להניא את שבועתה אל

יניא איש שבועה אשר ל?א? (י)דענה (>..)ם להקים היא ואם להניא

אם לעבור ברית הוא יניאה ואל יקימנה (CD-A 16:10-12).

50. ראו אלוולד 1990; פסברג 1995, עמ' 59.

51. ראו גזניוס 1909, §159q-r.

52. ראו שם, שם.

קשה לדעת בבירור, האם כינוי הגוף הוא המושא או הנושא התחבירי של צורות המקור. קימרון טוען כי "then he (or they) shall banish him from them" This translation fits the style of S better than a translation "he is to be banished", וגורס כי יש להשוות מבנה זה לפועל ישלחהו המופיע בהמשך הפסקה. באותו מקום מביא קימרון את ההיקרות "כיא כל אשר לוא נחשבו בבריתו להבדיל אותם" (IQS 5:17-18).⁵³ לשיטתו של קימרון לא ברור, אם כן, מדוע לא מופיע גם במקומו לשלוח אותו עם כינוי המושא. בטענה כי כינוי הגוף הפרוד משמש ככינוי המושא יש קושי, שכן לא מצינו בשום מקום אחר בלשון המגילות שימוש כזה.⁵⁴

ההקשר הרחב יותר של משפט זה הוא:

ואיש ברבים ילכ רכיל לשלח הואה מאתם
ולוא ישוב עוד והאיש אשר ילון על יסוד היחד ישלחהו ולוא ישוב ואמ על
רעהו ילון אשר לוא במשפט ונענש ששה חודשים והאיש אשר תזוע רוחו
מיסוד היחד לבגוד באמת וללכת בשרירות לבו אמ ישוב ונענש שתי שנים
(IQS 7:16-19).

אמנם אחרי הצירוף לשלח הואה מופיע פועל יוצא עם כינוי קניין, אולם מיד לאחריו מופיעים שני פעלים סבילים. נוכחותם של הפעלים הסבילים בהקשר זה מחזקת את האפשרות, כי יש להבין גם את לשלח הואה כמקביל לונענש (נפעל = סביל). כלומר, במקרה זה יש לראות בכינוי הגוף הפרוד את כינוי הנושא. בניגוד לשימוש ככינוי המושא שאינו מוכר לנו בעברית בכינוי הגוף הפרוד, השימוש ככינוי הנושא רווח כשמציינים את הנושא של צורות הבינוני הפרדיקטיביות: הוא כותב, אתה כותב וכו'.

הפסקה מברית דמשק עמ' 9 עשויה לחזק את טענתנו האחרונה, שכן היא למעשה פרפרזה על חוק מקראי:

כל אדם אשר יחרים אדם מאדם בחוקי הגויים להמית הוא

מול

כל חרם אשר יחרים מן האדם לא יפדה מות יומת (ויקרא כז 29).

כשם שהפועל בפסוק מויקרא הוא פסיבי, כך ניתן לפרש את כינוי הגוף בצירוף מברית דמשק ככינוי הנושא של צורת המקור.

53. קימרון 1986, § 400.02.

54. קימרון אינו היחיד האוחז בעמדה זו. כך מבין את הצירוף גם באסטן (1997, עמ' 12-13), אשר משהו אף הוא מבנה זה ל"להבדיל אותם". בדעה מנוגדת, כלומר הבנת כינוי הגוף כנושא של צורת המקור, מחזיקים להי (1961, עמ' 142) וקסטרסון (1984, עמ' 237).

הפסקה מברית דמשק עמ' 16 קשה קצת יותר, שכן הטקסט איננו שלם, וכמו כן יש בו שילוב של פעלים עומדים ופעלים יוצאים:

(ע)ל שבועת האשה אשר אמר לאי)שה להניא את שבועתה אל
יניא איש שבועה אשר ל?א? (י)דענה (..)ם להקים היא ואם להניא
אם לעבור ברית הוא יניאה ואל יקימנה (CD-A 16:10-12).

המשך המשפט, "אם לעבור ברית הוא", שבו קל יותר לפרש את כינוי הגוף ככינוי הנושא של צורת המקור, מאפשר לנו לראות גם בכינוי הגוף היא בצירוף להקים היא כינוי נושא.

למרות מיעוטם היחסי של מבנים אלו בטקסט עולה השאלה, האם אין כאן לפנינו תחילת היווצרות של פרדיגמה חדשה? כלומר, האם אין כאן תחילה של תהליך ורבליזציה המוכר לנו מחלקים שונים ורחוקים של השפות השמיות, כגון בסטטיב האכדי ובצורות הבינוני הנוטות בארמית המזרחית?⁵⁵

אמנם בין תופעה זו לבין התופעות מהאכדית ומהארמית קיים הבדל משמעותי והוא, שבשני המקרים האחרונים גרעין הפרדיקציה הוא הבינוני ולא צורת המקור. ברם במבט שני אין הבדל זה מכריע כל כך. בספרו על המקור בשפות השמיות טוען סולה:

Une attention spéciale doit être accordée au rapport existant entre les noms d'action et infinitifs sémitiques et le participe. On peut remarquer qu'il y a une relation évidente entre ces deux catégories grammaticales. Les parlers qui ont une forme sans préformante à l'infinitif présentent des formes participiales avec préformante; en revanche, ceux qui ont une forme avec préformante à l'infinitif nous donnent des formes nues au participe. En outre, on peut constater le rapport fonctionnel qui parfois existe entre ces deux catégories grammaticales. Dans certains cas, il est possible d'employer le participe à la place du nom d'action ou de l'infinitif.⁵⁶

במידה שצורת המקור הופכת להיות צורה פרדיקטיבית היא מתקרבת למושג הבינוני, במובן זה שהיא צורה המקיימת זיקה הן לפועל הן לשם. חשיבות

55. הן בסטטיב האכדי הן בכינוי הארמי מתרחש, למעשה, תהליך דומה. בתהליך זה נדבקים כינוי גוף אנקליטיים לגרעין פרדיקטיבי ויוצרים פרדיגמה פועלית נוטה חדשה. אותו תהליך התרחש ככול הנראה בשלב פרהיסטורי גם בצורת "קטל" השמית המערבית, אלא שבשני המקרים הקודמים ניתן לראות בבירור רב יותר את שני הרכיבים. לגבי תיאורו של הסטטיב האכדי ראו בוצ'לטי 1968 והונגרדר 1987. לגבי הבינוני הארמי ראו גולדנברג 1983.

56. ראו סולה 1961, עמ' 193.

ההיקריות של צורות המקור + כינוי הגוף המשמש ככינוי הנושא בקורפוס של מגילות ים המלח נעוצה בכך, שלפנינו מקרה נוסף שבו מתחבר כינוי גוף פרוד לצורה שמנית, הנתפסת כצורה פרדיקטיבית, והופך אותה למעין צורת פועל נוטה.⁵⁷ אמנם אין כאן נטייה של ממש כפי שקורה באכדית ובארמית, אולם ניתן לדבר על התחלה של תהליך מעין זה; תהליך שנעצר בעיקר בשל העובדה, כי השימוש הפרדיקטיבי בצורות המקור נותר מאפיין מובהק של העברית המקראית המאוחרת, ואילו בלשון חז"ל, שהיא היורשת הספרותית של העברית המקראית, כמעט נעלם שימוש זה.

2. היה + לקטל

תיאור התפקיד של צורת המקור ככזה המקיים זיקה למושג הבינוני נוגע גם לעובדה, שצורות אלו מופיעות בתקופה זו כרכיב בתוך צורות פועל פריפרסטיות:

(אור ודג) לי הבנים יהיו להמס לבב וגבורת אל מאמ(צת) ל(בב <... (IQM) 1:14.

והיו להפריח נצר למטעת עולם להשריש טרם יפריחו (1QH 8:6-7).

וכן

ויהי לדרש אלהים בימי זכריהו (דברי הימים כו 5).⁵⁸

בהיקריות אלו חלה זיקה ברורה בין צורת המקור לצורת הבינוני ההיסטורית. מבנים פריפרסטיים אלו מחליפים את המבנה הקלסי "היה + בינוני". הואיל ומדובר בצורת בינוני המופיעה בתוך מבנה פועלי פריפרסטי, אין צורך לקשור בין ההיקריות האלו לבין התפקידים העצמאיים שמנינו לעיל בסעיף ה. בניגוד למקרים הקודמים אין מגולמים כאן היסודות הדאיקטיים בתוך צורת המקור עצמה, אלא במבנה. כפי שבמבנה "היה קטל" היסודות הדאיקטיים אינם מובעים בצורת הבינוני, אלא בצורת הפועל הנוטה ובמבנה עצמו, כך גם במקרים אלו מובעים היסודות הדאיקטיים הקשורים לגוף מחד ולזמן/מודוס/אספקט מאידך בצורות הפועל הנוטות ובמבנה עצמו. אם נתאר זאת מתוך התפיסה שמציג גולדנברג, הרואה בפועל קומפלקס פרדיקטיבי,⁵⁹ אזי צורות המקור במקרה זה הן למעשה העצמה של התוכן הלקסיקלי של הנשוא, ממש כפי שהבינוני מתפקד כהעצמה של תוכן זה במבנה המקביל.

57. תופעה דומה קיימת בלשון המקרא המאוחרת בצורת המקור המוחלט. בשתי היקריות מופיעה צורת מקור ולאחריה כינוי גוף המציין את האגנט: "ונהפוך הוא" (אסתר ט 1), "ושבח אני" (קהלת ד 2).

58. על קיומן של היקריות אלו עמד כבר קימרון 1986, § 400.02.

59. גולדנברג תשמ"ה, עמ' 332-336.

ז. בחזרה למגילת אסתר

לפני שנשוב אל מגילת אסתר, שאותה עזבנו בסעיף ב, נחזור תחילה אל פתיחותיהן של שרשרות הציוויים המופיעים בסרך היחד:

ל(משכיל ..) שים לחי?ו? (ספר סר) כ היחד לדרוש... (IQS 1:1).
 וזה הסרך לאנשי היחד... (IQS 5:1).

לפתיחות אלו יש השלכה מעניינת מהבחינה הספרותית,⁶⁰ שכן בדיקת ההיקריות של הופעת שרשרות צורות המקור הנטוי במגילת אסתר מעלה, כי ברוב המקרים ההקשר הספרותי שבו מופיעות שרשרות אלו הוא אותו הקשר. מבנה זה מופיע ברצף מיד לאחר שנאמר לנו, כי x כתב ספרים ושלח אל y.⁶¹ כך:

ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו בשם המלך אחשורש נכתב ונחתם בטבעת המלך. ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לכוז. פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתדים ליום הזה (ג 12–14).⁶²

מצב עניינים זה הופך את האיזוגלוסה ללשון הסרכים מעניינת עוד יותר, שכן הן הסרכים עצמם הן ה"ספרים" שבמגילת אסתר הם טקסטים המכילים שורה של הוראות/צווים קצרים המורים כיצד יש לנהוג. לאור הידוע לנו עתה מלשון המגילות מן הראוי לתפוס גם את ההיקריות הללו במגילת אסתר כצורות מודליות עצמאיות, ולא כמשלימים אדוורביאליים.

למעשה, כפי שבלשון המגילות מהווה שרשראות צורות המקור את התוכן החוקתי של הסרכים כך ניתן לראות גם במקרים אלו כמציינים את תוכן ה"ספרים" שנשלחו: "וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים

60. קסטרסון (1984, עמ' 249) עמד על הקשר הסגנוני הקיים בין הפתיחות השונות של שרשרות הציוויים בלשון המגילות. אינני מסכים עם ההבחנה שהוא יוצר שם בין פתיחה בלשון "סרך" כמציינת פתיחה של שרשרת צורות פרדיקטיביות עצמאיות לבין פתיחה בלשון: "דרך" כמציינת פתיחה של שרשרת צורות אדוורביאליות. בעוד שבחלק הראשון של קביעה זו אכן השימוש הוא תמיד פרדיקטיבי, אין השימוש בחלק השני של דבריו מדויק, שכן בדוגמה מ- IQS 9:21 ff. השרשרת שבאה לאחר מכן היא שרשרת של צורות פרדיקטיביות (ראו לעיל הערה 31).

61. הצירוף "כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד" (אסתר ז 7) הוא למעשה ציטוט ישיר מן הצווים הניתנים ב"ספרים".

62. ראו גם אסתר א 22; ח 9–13; ט 20–22, 29–30.

אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר: 'להקהל ולעמוד על נפשם...'
[=מודאלי, כלומר: יקהלו (היהודים) ויעמדו על נפשם...]" (ח 10-11).⁶³

ח. סיכום

במאמר זה ניסינו לרשום את קווייה של תופעה תחבירית-סגנונית השייכת למערכת הפועל העברי בתקופת בית שני. התופעה שנבחנה היא השימוש הפרדיקטיבי בצורות המקור הנטוי "לקטול" ומימושו בהקשרים הטקסטואליים השונים.

בהיקריות רבות של צורות המקור יש חוסר בהירות אצל הפרשנים והחוקרים בכל הנוגע לתפקיד התחבירי של צורות אלו. הטענה שהועלתה בהקשר זה היא, שחוסר הבהירות מצוי לא רק אצל הפרשנים המודרניים, אלא הוא חלק אימננטי מן התופעה הלשונית עצמה. המעבר מצורה אדוורביאלית משועבדת לצורה מודלית עצמאית אינו מעבר מוחלט, אלא הוא מעבר הדרגתי התלוי במידת המפורשות של הפועל במשפט המסגרת. מעבר הדרגתי זה עשוי ליצור לעתים, בהקשרים הטקסטואליים השונים, חוסר בהירות בנוגע למעמד התחבירי של צורת המקור. תופעה זו אינה ייחודית לעברית של תקופת בית שני, והיא מתועדת בשפות רבות בתוך המשפחה השמית ומחוצה לה. מה שמייחד את לשון בית שני בהקשר זה הוא, שהתפשטות השימוש בצורות המקור (בייחוד כלשון הוראה/חוק) הביאה לתזוזה משמעותית על הציר שבין השימוש האדוורביאלי לשימוש המודלי העצמאי. ותזוזה זו היא שגרמה, למעשה, להיווצרות קטגוריה צורנית חדשה במערכת הפרדיגמטית של הפועל – צורת המקור הנטוי "לקטל".

מן הנתונים שנפרסו לעיל עולה, כי השימוש הפרדיקטיבי הנפוץ ביותר בצורות המקור⁶⁴ הוא כצורה מודלית המציינת הוראה/חוק. (בשל הנאמר לעיל יש יסוד סביר להניח, כי זה היה גם השימוש הראשוני). אולם התהליך לא נעצר בנקודה זו. כאשר מתפשט השימוש בצורה זו כצורה עצמאית מתחילה להתרחש גם התפשטות מערכתית, וצורת "לקטל" מתחילה לשמש גם בתפקידים נוספים השייכים לתחום המודלי.⁶⁵ תפקידים אלו הם העתיד הפרדיקטיבי, ההווה ההרגלי, הבעת הפוטנציאל, הבעת תנאי וייתכן שגם העבר האיטרטיבי.

63. הימצאותו של הפועל נתן בפסוק זה עשויה לעורר את הרושם, כי מדובר כאן בכל זאת ברצף משפטים משועבדים, שכן פועל זה עשוי לשאת את המשמעות "הרשה, התיר" (ראה למשל "וימאן אדם נתן את ישראל עבר בגבולו", במדבר כ 21), ולכן המשמעות כאן היא "התיר להם להקהל... וגו'". אולם ההשוואה לפסוק המקביל מפרק ג וליתר המקומות שבהם מופיע מבנה זה מחייבת אותנו לראות ב"ספרים" את המושא של נתן. (אני מודה לפרופ' קוגוט על הפניית תשומת לבי להיבט זה.)

64. לא ביצעתי ספירה מקיפה של סך ההיקריות בתפקיד זה, אולם מספרן גדול והן שגורות ביותר.

65. קביעתו של קסטרסון (1984, עמ' 228) כי "The *liqtol*, which is very flexible in meaning and in function, is common in Serakim and CD. The flexibility is related to the

מנקודת המבט הדיאכרונית השימושים שבהם צורה זו מופיעה אינם אקראיים, שכן היא חודרת ומתפשטת רק באותם מקומות שבהם משמשות הצורות המודליות הקלסיות "לקטל", "וקטל". ההתרחבות בתפוצה ובשימוש של צורות המקור "לקטל" מביאה גם למבנים תחביריים חריגים, כגון "לקטל הוא/היא",⁶⁶ "היו לקטל" / "היו לקטל". מבנים אלו הוסברו מחד גיסא כהמשך והרחבה של התהליך הקיים ומאידך גיסא כסמנים אפשריים להיווצרותן של פרדיגמות חדשות. נוסף לתהליך הלשוני עמדנו על ההיבט הספרותי המקשר בין מגילת אסתר למגילות מדבר יהודה. פתיחתם של קובצי החוקים מקומראן בלשון "ספר סרך היחד", "וזה הסרך לאנשי היחד", והזיקה הקיימת במגילת אסתר בין ה"ספרים" לבין הופעתן של שרשראות המקור הנטוי מחזקות את התחושה, כי היה בתקופה זו דפוס סגנוני מקובל לניסוחם של קובצי חוק.

מתוך התופעה שנבדקה במאמר זה נראה כי ניתן להצביע גם על התפתחות דיאכרונית בתוך התקופה עצמה: דברי הימים, עזרא ונחמיה – התרחבות מסוימת בשימוש הפרדיקטיבי לעומת לשון בית ראשון, שבה מופיע שימוש זה בצורה ספורדית; מגילת אסתר – התרחבות והתבססות השימוש, בעיקר לציון לשון הוראה/פקודה; מגילות ים המלח – השימוש הפרדיקטיבי בצורות המקור כצורות מודליות עצמאיות לציון הוראה נפוץ עוד יותר, דבר המתבטא בין היתר בהתפשטות מערכתית בתוך התחום המודלי.⁶⁷

fact that it has the ability to borrow heavily from its context. Person, number, gender, tense, mood, voice, aspect – none of these does it express on its own" נכונה בכל הקשור לגוף למין ולמספר, אולם צריכה להיות מסויגת בכל הקשור לזמן, למודוס ולאספקט, שכן כאמור עקרונות יש לראות בצורה זו צורה מודלית, כאשר יתר משמעויות המשנה התלויות בהקשרים הטקסטואליים הן נגזרות של משמעות בסיסית זו.

66. המבנה של צורת מקור + כינוי גוף פרוד המציין את כינוי הנושא ידוע לנו מכמה שפות שמיות שונות: פניקית (הוסמן 1956), אוגריתית (שם), אכדית של אל עמרנה (מורן 1950), אכדית של מארי (פינה 1956). לאור התיאור שהצגנו לעיל נראה, כי אין צורך בקשירת קשר של זיקה ישרה בין המבנים השונים, שכן התופעה הנידונה מוסברת מתוך ההתפתחות הפנימית של העברית בתקופת בית שני.

67. קוטשר דן במאמרו "בבואה של הארמית בעברית" בשימוש זה של צורות המקור (קוטשר תשל"ז, עמ' תב-תד). הוא מראה כי התופעה שבה צורות מקור משמשות הן כציווי הן כאיסור מופיעה גם בעברית, גם בארמית וגם ביוונית של ארץ יהודה בשלהי בית שני. לטענתו אמנם תופעה זו מצויה בלשונות רבות, אולם אין להתעלם מכך שהיא מזדמנת בשלוש הלשונות הנ"ל בזמן ובמקום מוגדרים. הוא מנסה לשאול איזו היא הלשון שבזכות הקרנתה צץ השימוש בלשונות האחרות. אולם לטענתו אין בדינו מידע מספיק, ולכן הוא מסיים בתיקו. מתוך הנאמר לעיל עולה הרושם, כי גם אם אין בידנו האפשרות לקבוע מה כונן את השימוש הנ"ל בעברית, ברי כי הן מבחינת ההיקף הן מבחינת החוקיות הפנימית לפנינו תופעה עברית ייחודית.

לא נצא ידי חובתנו אם לא נרחיב מעט את ההתבוננות על לשון בית שני ככלל. לטענת קימרון יש לראות בלשון המגילות, מכמה היבטים מורפולוגיים ודקדוקיים, חטיבה לשונית העומדת בפני עצמה ולא רק חוליית ביניים בין לשון המקרא ללשון חז"ל.⁶⁸

כל לשון באשר היא מכילה אלמנטים שעברו אליה בירושה, חידושים פנימיים, וזרעים לעתיד לבוא. הנתונים העולים מעבודה זו מראים, כי יש לשקול בכובד ראש את הטענה שלשון בית שני (על כל מגוון הסוגות והסגנונות שבה) היא מגבש (או מגבשים) עצמאי ולא רק חוליית מעבר, כפי שמציעים מספר חוקרים. אשר לטענה, שהלשון שלפנינו היא בעיקרה לשון ספרותית המכילה אלמנטים מלאכותיים רבים הקשורים לרובד הספרותי, עולה כאן בחריפות קריאתו של מורג: "כתבי כת המגילות הם ספרותיים במובהק ובהם אוצר מילים, צרפי לשון ומבני תחביר השייכים בלא ספק למישור הספרותי של הלשון. במישור ספרותי זה מתגלה זיקה רבה ללשון המקרא, ואף מתגלות תופעות שמקורן בכך שלשון המקרא שימשה דגם קלאסי לסופרי המגילות. אבל אל נשכח שהמישור הספרותי לעצמו והמישור הדקדוקי לעצמו".⁶⁹ כלומר, למרות הקשיים הרבים הנובעים ממיעוט החומר הנתון ומניסיון המחברים לכתוב בלשון המתאמצת לחקות את הלשון הקלסית ניתן להבחין מבין השורות בתחביר הקשור לסובסטרטום של כותבי הטקסט, ואשר מעיד על תקופה של שינויים דרמטיים במערכת הפועל.

לעניין חומרת הטיעונים הנוגעים בשאלת אפיון לשון בית שני כשלב לשוני נבדל העולים ממאמר זה, אין דין הטיעונים הלקסיקוגרפיים כדין הטיעונים המורפולוגיים-תחביריים. הואיל וכדי להגיע למסקנה מוצקה בטיעון הלקסיקוגרפי יש צורך, כפי שטוען הורביץ,⁷⁰ בביסוסן של ראיות רבות. לעומת זאת במערכת התחבירית, אם נזדקק לדימוי של דה-סוסיר, הזותם של מספר מצומצם של כלים על לוח השחמט משנה, למעשה, את כלל המערכת. אם מצרפים את הנתונים העולים כאן אל עבודות קודמות שנעשו על מערכת הפועל בשלהי בית שני,⁷¹ ניתן לראות שינויים משמעותיים במערך צורות הפועל.

68. קימרון 1992. דעה זו הותקפה לאחרונה בידי בלאו (2000), שניסה, באמצעות השוואה לנעשה בערבית יהודית בינונית, להראות כי יש לתפוס את השינויים המורפולוגיים והתחביריים כנובעים ממסורות ספרותיות, סוגות, אפנות ונטיות אישיות, ולא כנציגים של דיאלקט נבדל.
69. מורג תשנ"ה, עמ' 113-114.
70. הורביץ תשל"ב, עמ' 34.
71. ראו למשל יוסטן 2002; טלשיר תשמ"ו.

קיצורים ביבליוגרפיים

- J. Elwolde, "Non Biblical Supplement to Classical Hebrew = 1990 אלולוד
'IM", *VT* 40 (1990), pp. 221–223
- M. F. J. Baasten, "Nominal Clauses Containing a Personal = 1997 באסטן
Pronoun in Qumran Hebrew", in T. Muraoka & J. F. Elwolde (eds.),
*The Hebrew of the Dead Sea Scrolls and Ben Sira: Proceedings of a
Symposium Held at Leiden University, 11–14 December 1995*, Leiden
1997, pp. 1–16
- G. Buccellati, "An Interpretation of the Akkadian Stative = 1968 בוצ'לטי
as a Nominal Sentence", *JNES* 27 (1968), pp. 1–12
- F. W. Bush, "Esther", *WBC (World Biblical Commentary)*, = 1996 בוש
Texas 1996
- J. Blau, "A Conservative View of the Language of the Dead = 2000 בלאו
Sea Scrolls", in T. Muraoka & J. F. Elwolde (eds.), *Diggers at the
Well: Proceedings of a Third International Symposium on the Hebrew
of the Dead Sea Scrolls and Ben Sira*, Leiden 2000, pp. 20–25
בנודיד תשכ"ז = א' בנודיד, לשון מקרא ולשון חכמים, ירושלים תשכ"ז
- R. Braun, "1 Chronicles", *WBC*, Waco, Texas 1986 = 1986 בראון
- W. H. Brownlee, "The Dead Sea Manual of Discipline", = 1951 בראונלי
BASOR Suppl. 10–12 1951
- G. Goldenberg, "On Syriac Sentence Structure", in M. = 1983 גולדנברג
Sokoloff (ed.), *Arameans, Aramaic and the Aramaic Literary
Tradition*, Ramat Gan 1983, pp. 97–140
- גולדנברג תשמ"ה = ג' גולדנברג, "על תורת הפועל והפועל בעברית", מחקרים
בלשון א (תשמ"ה), עמ' 295–348.
- Gesenius' Hebrew Grammar*, Edited and enlarged by E. = 1909 גזניוס
Kautzsch, Second English ed., Revised in accordance with the twenty
eighth German ed. by A. E. Cowley, Oxford 1909
- J. Huehnergard, "'Stative', Predicative Form, Pseudo- = 1987 הונרגרד
Verb", *JNES* 47 (1987), pp. 215–232
- J. Huesman, "Finite Uses of the Infinitive Absolute", = 1956 הוסמן
Biblica 37 (1956), pp. 271–295
הורביץ תשל"ב = א' הורביץ, בין לשון ללשון, ירושלים תשל"ב
וייס תשל"ו = ר' וייס, משוט במקרא, ירושלים תשל"ו
- P. Joüon & T. Muraoka, *A Grammar of Biblical = 1996 ז'ואון ומוראוקה
Hebrew*, Rome 1996

- טלשיר תשמ"ו = ד' טלשיר, "על ייחודי תחביר בלשון המקראית המאוחרת", דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות (תשמ"ה), חטיבה ד, כרך א, ירושלים תשמ"ו, עמ' 5-8
- J. Joosten, "Biblical Hebrew *weqātal* and Syriac *hwā qātel* = 1992 יוסטן Expressing Repetition in the Past", *Zeitschrift für Althebraistik* 5 (1992), pp. 1-14
- J. Joosten, "Elaborate Similes: Hebrew and Greek", *Biblica* = 1996 יוסטן 77 (1996), pp. 227-236
- J. Joosten, "A Remarkable Development in the BH Verbal = 2002 יוסטן System Disappearance of Iterative WEQATAL", Lecture given at the conference held at the Institute for Advanced Studies at the Hebrew University, 11-12 June 2002
- פרח תשנ"ו = א' יפרח, "תחביר המקור הנטוי בספר בן סירא", לשוננו נט (תשנ"ו), עמ' 275-294
- T. Leahy, "Studies in the Syntax of 1QS", *Biblica* 41 (1961), = 1961 להי pp. 135-157
- G. Lazard, "La Catégorie de L'éventuel", in D. Cohen et al. = 1975 לזר (eds.), *Mélanges linguistiques offerts à Émile Benveniste*, Paris, 1975, pp. 347-358
- J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge = 1968 ליונס 1968
- J. Lyons, *Semantics*, 2 vols., Cambridge 1977 = 1977 ליונס ליכט תשכ"ה = י' ליכט, מגילת הסרכים - ממגילות מדבר יהודה: סרך היחד, סרך העדה, סרך הברכות, ירושלים תשכ"ה
- S. Monnesland, "The Slavonic Frequentative Habitual", = 1984 מונסלנד in C. de Groot & T. Hannu (eds.), *Aspect Bound*, Dordrecht 1984, pp. 53-76
- C. A. Moore, *Esther, AB*, New York 1971 = 1971 מורג מורג תשנ"ה = ש' מורג, "לשונן של מגילות מדבר יהודה: קווי מבנה ומהותם", מחקרים בלשון המקרא, ירושלים תשנ"ה, עמ' 106-115
- W. L. Moran, "The Uses of the Infinitive Absolute as a = 1950 מורן Finite Verb in the Amarna Letters from Babylon", *JCS* 4 (1950), pp. 169-172
- F. G. Martínez & E. J. C. Tigchelaar, *The Dead* = 1997 מרטינז וטיגכלאר *Sea Scrolls Study Edition*, Leiden 1997
- J. M. Solá Solé, *L'Infinitif Sémitique*, Paris 1961 = 1961 סולה סולה

- L. B. Paton, *The Book of Esther*, ICC, New York 1916 = 1916 פטון
- A. Finet, *L'Accadien des lettres de Mari*, Bruxelles 1956 = 1956 פינה
- F. R. Palmer, *Mood and Modality*, Cambridge 1986 = 1986 פלמר
- S. E. Fassberg, "On the Syntax of Dependent Clauses in = 1995 פסברג
Ben Sira", in T. Muraoka & J. F. Elwolde (eds.), *The Hebrew of the
Dead Sea Scrolls and Ben Sira: Proceedings of a Symposium Held at
Leiden University, 11–14 December 1995*, Leiden 1997, pp. 56–71
- J. H. Charlesworth (ed.), *The Dead Sea Scrolls: = 1994 צ'רלסוורת'
Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, vol. 1,
Tübingen 1994
- קוטשר תשל"ז = י' קוטשר, "בבואה של הארמית בעברית", מחקרים בעברית
ובארמית, ירושלים תשל"ז, עמ' שצד-תו
- E. Qimron, *The Hebrew of the Dead Sea Scrolls*, Atlanta = 1986 קימרון
1986
- קימרון תשנ"א = א' קימרון, "על המודאליות בלשון חכמים", לשוננו נה (תשנ"א),
עמ' 89–96
- E. Qimron, "Observations on the History of Early Hebrew = 1992 קימרון
(1000 BCE–200 C.E) in the Light of the Dead Sea Documents", in D.
Diamant & U. Rappaport (eds.), *The Dead Sea Scrolls: Forty Years of
Research*, Leiden & Jerusalem 1992, pp. 349–361
- J. C. Kesterson, *Tense Usage and Verbal Syntax in = 1984 קסטרסון
Selected Qumran Documents*, Ph.D. diss., Catholic University of
America, Washington D. C. 1984
- A. Kropat, *Die Syntax des Autors der Chronik verglichen = 1909 קרופט
mit der seiner Quellen*, Giessen 1909
- BDB = F. Brown, S. R. Driver & D. D Briggs, *Hebrew and English
Lexicon*, Oxford 1907
- BHS = *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Stuttgart 1977